

ALKOHOLA LIETOŠANA JAUNIEŠU VIDŪ KĀ SOCIĀLI DEFINĒTAS DEVIANATAS UZVEDĪBAS VĒRTĒJUMS SABIEDRĪBĀ

Alcohol Use in a Group of Adolescents as Socially Defined Deviant Behavior

Ieva Saukuma

Rīga Stradiņa Universitāte, Latvija

Abstract. *Alcohol consumption among adolescents in social theories is considered a formally defined deviant behavior. There is no doubt about the negative health consequences of this behavior, however, several researchers point to its role in the process of growing up and socialization. Along with the development of theories of deviant behavior, the question – whether alcohol consumption among adolescents is still identified as deviant behavior, becomes relevant. To assess the aspect of alcohol consumption as a socially determined deviance, the results of a longitudinal cohort study among Latvian schoolchildren were analyzed. The analysis of the research data includes such indicators as the characteristics of the situation and age of the adolescent when they try to alcohol first and the attitude of parents towards adolescents alcohol use. The research data were compared in four stages from the start of 7th grade (T1) till the end of 9th grade (T4). The results indicate that adolescents are well informed about the legal ban on alcohol consumption (at the beginning of the study in the T1 period, 89.3% were aware of the ban on the use of alcohol by minors). Still, the contradictory behavior of the parents, allowing adolescents to consume alcohol (in the T4 period, 65.9% of students who have consumed alcohol, their parents have permitted to do so) creates an ambiguous perception of alcohol consumption as a deviant behavior among adolescents. In general, this contradiction can reduce the effectiveness of normative and communicative tools in the prevention of alcohol initiation among adolescents. The results of the study confirm - that to delay the initiation of alcohol consumption among adolescents - it is necessary to define alcohol consumption among adolescents as deviant behavior in society as a whole.*

Keywords: *Adolescent, deviant behaviour, parents, social deviance, underage drinking.*

Ievads

Introduction

Deviances un deviantas uzvedības jēdzienu definīcija socioloģijas teorētiskajā disciplīnā šobrīd ir attiecināma uz plašu indivīda rīcību loku. Deviantu rīcību kā tādu definē normatīvais regulējums jeb likumdošana, kā arī sabiedrības reakcija jeb sabiedriski noteiktais deviantas uzvedības definējums (Tittle & Paternoster, 2000; Heckert & Heckert, 2002; Smith, 2021). Tomēr

jāņem vērā, ka devianta uzvedība ir situatīvi noteikta. Ne vienmēr devantai uzvedībai, kā normatīvam likuma pārkāpumam, seko arī sabiedriskais nosodījums. Sabiedrības reakcija var būt pretrunīga – no vienas puses paužot nosodījumu, no otras – atsevišķās situācijās deviantu uzvedību attaisnojot vai pat veicinot. Izteikti pretrunīgs ir nepilngadīgo jauniešu alkohola lietošanas kā deviantas uzvedības definējums Latvijas sabiedrībā. Nepilngadīgo jauniešu alkohola lietošana ir normatīvi noteiktas deviantas uzvedības pārkāpums, ko regulē Latvijas likumdošana (LR Saeima, 2004), taču sabiedrības pretrunīgās reakcijas un rīcības saistībā ar alkohola lietošanu nepilngadīgo vidū, mazina pārliecību par šo rīcību kā deviantu kopumā. Viens no aspektiem, kas pētīts gan vairākos ārvalstu pētījumos (Kaynak, Winters, Cacciola, Kirby & Arria, 2014; Levitt & Cooper, 2015; Garcia-Huidobro, Doty, Davis, Borowsky & Allen, 2018; Staff & Maggs, 2019; Kuo, Huang, Wu, & Chen, 2021), gan iekļauts šī pētījuma saturā ir nepilngadīgo jauniešu vecāku rīcība saistībā ar alkohola lietošanu viņu bērnu vidū. No iepriekš veiktajiem pētījumiem var secināt, ka vecāku motivācija atļaut nepilngadīgajiem jauniešiem lietot alkoholu ir saistīta ar vēlmi nodrošināties pret nekontrolētu alkohola lietošanu ārpus vecāku iespējas ietekmēt šo procesu, t.i., alkohola lietošana vienaudžu vidū (Garcia-Huidobro et al., 2018; Kuo et al, 2021), tā var tikt saistīta arī ar cerību, ka šāda rīcība uzlabos vecāku un jauniešu attiecības, tādejādi nodrošinot uzticēšanos turpmāk (Smith & Pollack, 1976, Comasco, Berglund, Orelan & Nilsson, 2010, Staff & Maggs, 2019). Ja aplūkojam šo jautājumu no deviantas uzvedības definējuma viedokļa – vecāku atļauja lietot alkoholu nepilngadīgajiem jeb sabiedriski noteiktā deviantas uzvedības definīcija ir pretrunā ar normatīvo tās regulējumu Latvijā (LR Saeima, 2004).

Lai izvērtētu alkohola lietošanas kā deviantas uzvedības uztveri jauniešu vidū, tika veikta Latvija skolēnu kvantitatīvas aptaujas datu analīze. Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot Latvijas skolēnu alkohola lietošanas ieradumus un skolēnu informētību par alkohola lietošanas likumisko aizliegumu, kas vērtējams kā normatīvais šīs deviantas uzvedības definējums, kā arī noskaidrot sabiedriski noteikto deviantas uzvedības definējumu, izvērtējot skolēnu vecāku rīcību dodot atļauju nepilngadīgajiem jauniešiem lietoto alkoholu. Kā arī izpētīt, vai Latvijas jauniešu vidū pastāv pretruna starp nepilngadīgo alkohola lietošanas kā normatīvi noteiktas un kā sabiedriski noteiktas deviantas uzvedības definējumu.

Alkohola lietošana nepilngadīgo jauniešu vidū kā deviantas uzvedības forma

Alcohol use among adolescent as a form of deviant behavior

Lai izprastu deviances un deviantas uzvedības jēdzienu saturu nepieciešams izvērtēt vidi, laiku un situāciju, kurā šī rīcība vai indivīda uzvedības pazīmes novērotas un, kas tās novēro jeb definē kā devianci. Kopš 20.gs. beigām

socioloģijas pētniecībā devianta uzvedība tiek definēta plaši – deviantas uzvedības definīciju un skaidrojumus ietekmē izmaiņas sabiedrības struktūrās, uzskatos un situācijās, kurās konkrētā darbība veikta. Devianta uzvedība tiek definēta kā ikviena indivīda doma vai rīcība, kuru nosoda kādas sociālās grupas locekļi vai uztver kā viņu tiesību pārkāpumu. Kopš pagājušā gadsimta beigu pētījumiem socioloģijā, pastāv uzskats, ka funkcionālai deviantas uzvedības definīcijai būtu jāietver divi aspekti – gan objektīvs normu pārkāpums, gan sabiedrības nosodījums (Douglas & Waksler, 1982).

Paplašinot šo deviantas uzvedības definīciju jaunākos pētījumos socioloģijā tika izšķirti trīs gadījumi, kuros uzvedība ir definējama kā devianta:

1. objektīvs normu pārkāpums, kam seko sankcijas;
2. objektīvs normu pārkāpums, kam neseko sankcijas;
3. objektīvs normu pārkāpums nav noticis, bet uzvedība ir bijusi tāda, kurai seko sankcijas – sabiedrības nosodījuma veidā (Tittle & Paternoster, 2000)

Plašais un nenoteiktais deviantas uzvedības formulējums socioloģijā, pētnieku vidū raisījis vairākus jautājumus, piemēram, cik spēcīgai un kādai ir jābūt sabiedrības reakcijai uz uzvedību, lai to definētu kā deviantu (Gibbs, 1981), vai sabiedrības reakcija uz novēroto devianto uzvedību vienmēr būs taisnīga un tās deviantas uzvedības definīcijai var uzticēties, vai uzvedība joprojām ir uzskatāma par deviantu, ja indivīds pārkāpj normas, taču sabiedrības reakcija uz to ir pozitīva vai neitrāla, kā arī, ja sabiedrība indivīda uzvedību neuzskata par deviantu uzvedību, vai tas nozīmē, ka tā tāda nav (Heckert & Heckert, 2002)? Pievēršoties tieši nepilngadīgo jauniešu kā deviantas uzvedības veicēju mērķa grupas rīcības skaidrojumiem socioloģijā, plaši tiek izmantota D. Matza Drifta teorija (angļu val. *Drift theory*). Drifta teorijas pamatā ir risinājumi, kā nepilngadīgie likumpārkāpēji spēj vienlaikus uzturēt gan sabiedrībā pieņemtās, likumiskās, gan deviantai uzvedībai raksturīgās normas un vērtības. Lai pārietu no deviantas uzvedības uz sabiedriski akceptējamu, jaunieši izmanto deviantas uzvedības neitralizācijas tehnikas (angļu val. *techniques of neutralization*), kā rezultātā ir spējīgi īslaicīgi demonstrēt deviantu uzvedību, vienlaikus saglabājot savu vietu sabiedrībā. Kopumā pastāv piecas šādas deviantas uzvedības neitralizācijas tehnikas: vainas novelšana uz citiem, savas rīcības seku nozīmības mazināšana, ja tās rezultātā nav cietušo, vainīgā vainošana, atsaukšanās uz autoritātēm, kas pieprasījušas no jauniešiem šādu rīcību, kā arī savas rīcības skaidrošana ar sekošanu citu piemēram. Pēdējā no minētajām tehnikām norāda uz to, ka jaunieši savu devianto uzvedību skaidro un “neitralizē” situācijās, kad audzinošā persona pati veic šāda veida deviantu uzvedību, šī pētījuma kontekstā – lieto alkoholu vai pārkāpj normatīvo deviantas uzvedības definējumu, atļaujot alkoholu lietot nepilngadīgajiem (Mahorney & Farina, 2014). Drifta teorija kopumā skaidro tikai tās situācijas, kurās jaunieši demonstrē situatīvi deviantu uzvedību, kas nav uzskatāma par hronisku deviantu uzvedību, piemēram, lieto

alkoholu atsevišķos gadījumos. Šis teorētiskais skaidrojums pamato to, ka jauniešu vecāku, kā socializācijas aģentu grupas situatīvi deviantā rīcība – atļaujot lietot alkoholu nepilngadīgajiem - kopumā palīdz jauniešiem skaidrot un “neitralizēt” savu devianto uzvedību.

Svarīgs aspekts ir ne tika, kā jaunieši tiek galā ar deviantas uzvedības sekām, bet arī, motivācijas aspekts, kādēļ jaunieši izlemj veikt deviantu rīcību. Ārpus Latvijas veiktajos pētījumos tika identificēti vairāki iemesli, kas pamudina nepilngadīgos jauniešus lietot alkoholu. Šo iemeslu vidū kopēšana, jeb rīcības atdarināšana, ieņem vienlīdz nozīmīgu lomu, kā socializēšanās un savas dominances vienaudžu grupā izrādīšana (Comasco et al., 2010; Vanherle, Hendriks & Beullens, 2023). No otras puses, svarīgi izprast arī vecāku rīcības, atļaujot vai piedāvājot alkoholu nepilngadīgajiem, motīvus. Vairākos pētījumos tiek norādīts uz to, ka vecāki, dodot atļauju nepilngadīgiem jauniešiem lietot alkoholu it kā cenšas izvairīties no jauniešu pārmērīgas alkohola lietošanas un ar to saistītam problēmām turpmāk, tādejādi cenšoties iemācīt jauniešiem sociāli atbildīgu alkohola lietošanu (Kaynak et al, 2014; Jones & Francis, 2015). Vecāku uzvedības novērošanu un šī uzvedības modeļa pārņemšanu jauniešu atkarību kontekstā tiek skaidrots ar A. Banduras Sociālās iemācīšanās teorijas (no angļu val. *Albert Bandura's Social Learning Theory*) modeli, norādot uz starp personu – vecāku un bērnu sociālo attiecību nozīmību vērtību un uzvedības apgūvē pusaudžu vecumā. Tieši pārņemot šī modeļa principu, var secināt, ka jaunieši, kuri novēro vecāku alkohola lietošanu, pārņems vecāku rīcību kā “normu” (Smith, 2021).

Citos veiktajos pētījumos secināts, ka vecāku rīcība, ļaujot nepilngadīgajiem bērniem lietoto alkoholu, nav nedz aizsargājoša, nedz pastiprinātu alkohola lietošanu veicinoša. Tās sekas var būt atšķirīgas, ņemot vērā katras ģimenes individuālo situāciju (Levitt & Cooper, 2015).

Lai izvērtētu alkohola lietošanas nepilngadīgo jauniešu vidū kā deviantas uzvedības normatīvās un sabiedriski noteiktās definīcijas pretrunas Latvijas sabiedrībā, tika analizēti dati no Latvijā veikta skolēnu kvantitatīva garengriezuma kohortas tipa pētījuma.

Pētījuma rezultāti ***Research results***

Pētījuma datu analīzē tika izmantota daļa no Latvijas skolēnu kvantitatīvās aptaujas, kas veikta kā garengriezuma kohortas tipa pētījums ar nejaušinātu kohortas izlasi (Mārtinsone, Pipere & Kamerāde, 2017). Pētījuma mērķis ir gūt padziļinātu ieskatu Latvijas 7.–9. klases skolēnu attieksmē un alkohola patēriņu veidojošajos faktoros. Kopumā šī garengriezuma pētījuma laikā periodā no 2015.gada līdz 2018. gadam tika veiktas četras secīgas kvantitatīvas skolēnu aptaujas, sākot ar periodu, kad jaunieši uzsāka mācības 7. klasē, un beidzot ar

9. klases otro semestri. Pētījuma izlase reprezentē visas Latvijas vispārizglītojošās skolas pēc sekojošiem parametriem: izglītības iestādes atrašanās vieta (novads, apdzīvotas vietas veids un novada iedzīvotāju skaits) un lielums. Dalību pirmajā pētījuma ciklā (T1) uzsāka 1754 skolēni, taču pētījuma laikā bija atsevišķas izglītības iestādes vai to klases, kuras no tālākas dalības pētījumā atteicās, līdz ar to pētījumu pabeidza (T4) kopumā 1166 skolēni.

Visas pētījumā iekļautās kvantitatīvās aptaujas bija anonīmas, un skolēni tās aizpildīja interneta vidē. Skolēniem bija iespēja patstāvīgi aizpildīt pētījuma anketas. Lai novērstu savstarpējo komunikāciju respondentu vidū, aptaujas laikā telpā, kurā notika aptaujas aizpildīšana, kopā ar skolēniem atradās pētnieks – novērotājs. Vienas klases jaunieši anketas aizpildīja vienlaicīgi. Pētījuma realizācijā tika adaptēts instrumentārijs no 2013.gadā Lielbritānijā publicētā pētījuma, kura mērķis bija izvērtēt Lielbritānijas skolās ieviestās alkohola lietošanas prevencijas programmas (Lynch, Styles, Dawson, Worth, Kerr, & Lloyd, 2013), kas papildināts ar Latvijas situācijai atbilstošiem indikatoriem, kas norāda uz skolēnu informētību un alkohola lietošanu.

Pētījuma datu analīzei tika izmantoti dati, kas atspoguļo Latvijas skolēnu informētību par alkohola lietošanas aizliegumu nepilngadīgajām personām, skolēnu personisko pieredzi alkohola lietošanā un saņemto vecāku atļauju lietot alkoholu. Dati tika analizēti dinamikā, salīdzinot iegūtos rezultātus visos četros pētījuma posmos.

Latvijas skolēnu kvantitatīvās aptaujas datu analīzē tika iekļauti sekojoši parametri:

- Skolēnu alkohola lietošanas paradumi, kas ietver: jaunieša vecumu un alkohola lietošanas pieredzi kopumā periodā no 7. klases sākuma līdz 9. klases beigām,
- Skolēnu informētība par alkohola lietošanas aizliegumu nepilngadīgām personām un tās izmaiņas katrā no pētījuma posmiem,
- Skolēnu vecāku rīcība saistībā ar alkohola piedāvāšanu bērniem, katrā no pētījuma posmiem.

Izvērtējot pētījuma datus, var secināt, ka jau uzsākot pētījuma pirmo posmu (T1), kurā skolēni uzsāka mācības 7. klasē (vidējais vecums 12,88 gadi) vairāk kā puse aptaujāto skolēnu jeb 61,55% bija iepriekš lietojuši alkoholu vienu (43,07%) vai vairākas (18,48%) reizes. Vērtējot pētījuma datus dinamikā visos pētījuma posmos, sākot no T3 perioda (8. klases noslēguma, kad skolēnu vidējais vecums bija 14,44 gadus veci), izlasē vairāk ir tādu skolēnu, kuri alkoholu lietojuši atkārtoti 39,17%, salīdzinot ar to skolēnu īpatsvaru pētījuma periodā, kuri alkoholu tikai pamēģinājuši jeb lietojuši vienu reizi (36,64%). Kopumā, 8. klases noslēgumā vairāk kā 75% aptaujāto skolēnu ir lietojuši alkoholu, bet 9. klases noslēgumā jau vairāk kā 80% no aptaujājajiem skolēniem ir lietojuši alkoholu, vairāk kā puse (54,03%) to ir darījusi atkārtoti. Kopējo alkohola lietošanas skolēnu vidū statistiku visos četros pētījuma posmos skat. 1.tabulā.

1. tabula. **Jauniešu vecums un alkohola lietošanas ieradumi** (autores veidota)
Table 1 **Adolescent age and drinking habits** (made by author)

Pētījuma periods	Skolēnu vidējais vecums (gados)	Skolēnu alkohola lietošanas ieradumi		
		% no skolēnu izlases, kuri ir pamēģinājuši alkoholu*	% no skolēnu izlases, kuri ir lietojuši alkoholu atkārtoti	% no skolēnu izlases, kuri ir lietojuši alkoholu**
T1	12.88	43.07%	18.48%	61.55%
T2	13.49	41.36%	28.00%	69.36%
T3	14.44	36.64%	39.17%	75.81%
T4	15.31	27.87%	54.03%	81.90%

Avots: Garengriezuma kohortas tipa pētījums Latvijas skolēnu vidū.

*Alkohols lietots vienu reizi

**Alkohols lietots vismaz vienu reizi dzīves laikā

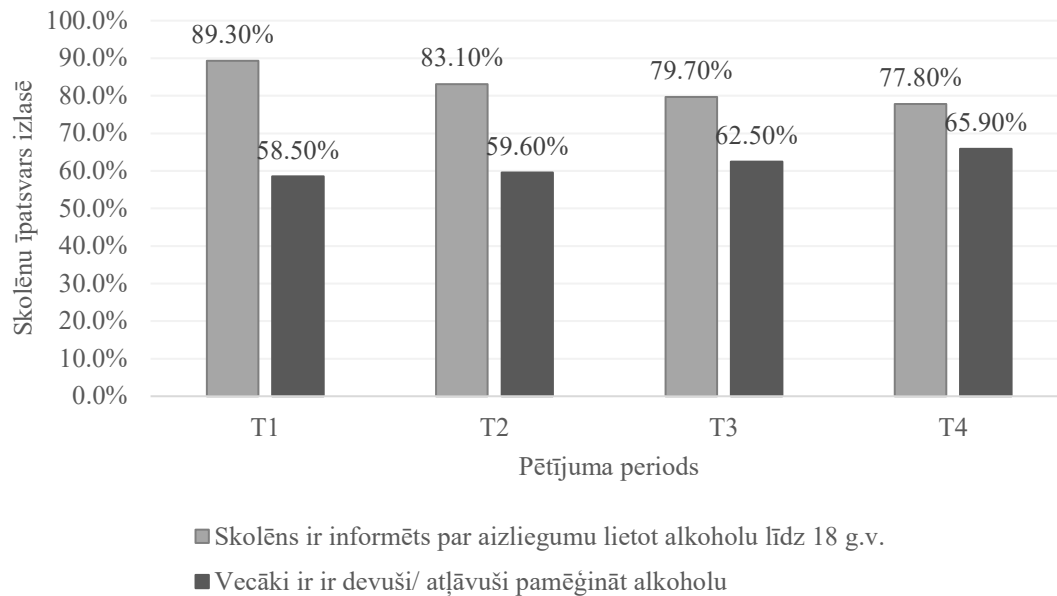
Bāze: n=1753 T1, n=1661 T2, n=1381 T3, n=1166 T4.

Uzsākot pētījumu (T1 periodā) 89,30% skolēnu zināja, bija informēti par to, ka lietot alkoholu personām, kas jaunākas par 18 gadiem, ir aizliegts. Ar katru nākamo pētījuma periodu to skolēnu proporcija, kuri atbild, ka ir informēti par šo aizliegumu, mazinās. 9. klases beigās (T3), par aizliegumu informēti ir 77,8% izlases skolēnu. Turpretī ar katru aptaujas periodu pieaug alkohola lietojušo skolēnu skaits (skat. tabulā nr.1), kā arī ar katru nākamo pētījuma posmu pieaug to skolēnu vecāku proporcija, kuri ir devuši/ atļāvuši skolēniem lietot alkoholu (skat. attēlā nr.1). Uzsākot pētījumu (T1) vairāk kā pusei (58,5%) no tiem jauniešiem, kuri ir lietojuši alkoholu, vecāki ir devuši alkoholu vai atļāvuši to lietot. Pēdējā pētījuma posmā (T3) jau 65,9% no skolēniem, kuri ir lietojuši alkoholu, to ir darījuši ar vecāku atļauju. Kopējo skolēnu īpatsvaru, kuri ir informēti par aizliegumu lietoto alkoholu personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem, kā arī to skolēnu proporciju, kuri alkoholu ir lietojuši ar vecāku atļauju skat. 1.attēlā.

Iepriekš veiktā Latvijas skolēnu aptaujas rezultātu analīze iezīmē vairākas būtiskas tendences, kas raksturo skolēnu informētību par alkohola lietošanas normatīvo aizliegumu un vecāku rīcību atļaujot alkohola lietošanu saviem nepilngadīgajiem bērniem. Šīs kopsakarības ir:

1. Jo lielāks īpatsvars skolēnu izlasē ir lietojuši alkoholu, jo mazāka ir skolēnu pārliecība par alkohola lietošanas aizliegumu, kas nosaka šī procesa kā normatīvi noteiktas deviantas uzvedības patiesumu.
2. Vairāk kā puse Latvijas skolēnu vecāku (58,50% T1 un 65,90% T4) demonstrē nepilngadīgo jauniešu alkohola lietošanas kā sociāli noteiktas deviantas uzvedības noliegumu, dodot atļauju lietot vai piedāvājot alkoholu nepilngadīgajiem.

3. Jo lielākai proporcijai no aptaujātajiem skolēniem pētījuma posma izlasē vecāki ir devuši atļauju lietot alkoholu vai piedāvājuši alkoholu, jo mazāka ir to skolēnu proporcija, kas ir pārliecināti, ka nepilngadīgām personām lietoto alkoholu ir aizliegts.

1.attēls. Skolēnu informētība par alkohola lietošanas aizliegumu un vecāku rīcība, piedāvājot alkoholu bērniem (autores veidots)

Figure 1 Adolescents' awareness of the legal ban on alcohol consumption and parents' behavior offering alcohol (made by author)

No pētījuma rezultātos novērotajām kopsakarībām var secināt, ka nepilngadīgo alkohola lietošanas kā normatīvi regulētas deviantas uzvedības definējums skolēnu vidū zaudē nozīmību, ja nepilngadīgais jauniešs pats ir lietojis alkoholu un, ja jaunieša vecāki ir devuši atļauju vai piedāvājuši nepilngadīgajam jauniešim lietot alkoholu. Šādu vecāku rīcību, kas ir pretrunā ar normatīvo regulējumu, jaunieši potenciāli var izmantot gan kā savas deviantās uzvedības “neitralizācijas” tehniku (Mahorney & Faina, 2014), gan tā kopumā mazina alkohola lietošanas nepilngadīgajiem aizlieguma kā normatīvās deviantās uzvedības definējuma nozīmību skolēnu vidū. Šajā gadījumā, lai gan jaunieši demonstrē deviantu uzvedību, pārkāpjot normatīvo regulējumu, šādai rīcībai neseko skaidrs nosodījums no sabiedrības, t.i., vecāku puses.

Lai gan pētījuma datu apjoms un periods, kurā veikta garengriezuma kohortas tipa aptaujas ir pietiekams, lai detalizēti izvērtētu 7. līdz 9. klašu skolēnu mērķa grupas ieradumus saistībā ar alkohola lietošanu, tomēr datu analizē pastāv ierobežojumi. Pētījuma datu struktūra ir aprakstoša un pietrūkst iespējas analizēt aspektu savstarpējo ietekmi. Datu analizē noskaidrots, ka pastāv sakarība, tomēr nav iespējas detalizēti izvērtēt, kurš apstāklis ir noteicošais, kas pamudina pārējo

aspektu izmaiņas. Turpmākai datu ieguvei ieteicams pievērst uzmanību apstākļu hronoloģiskam secīgumam un to savstarpējās ietekmes izvērtējamam.

Summary

Alcohol consumption by adolescents in Latvia is generally normatively defined as deviant behaviour or violation of the legislation. However, considering the prevalence of such behaviour in Latvia – 89% of Latvian adolescents have consumed alcohol (SPKC, 2019), the question arises whether the normative definition of alcohol consumption as deviant behaviour corresponds to the definition of this behaviour by society as deviant behaviour. More recent definitions of deviant behaviour in sociology make it possible to define behaviour as deviant if it is condemned by society and normatively, but there are also several intermediate conditions when deviant behaviour is defined differently from a normative and societal point of view. Alcohol consumption among youth is one form of this controversially evaluated deviant behaviour. D. Matza's drift theory explains how minors who violate the normative regulation are nevertheless able to keep their role in the legal society. Sociology researchers have concluded that deviant behaviour can be determined situationally and depends on whether action is followed by condemnation by society. The study aimed to understand whether the normative definition of alcohol consumption as deviant behaviour in the perception of youth in Latvia is equally understood as a condemnation of alcohol consumption by society. Data from a longitudinal cohort-type survey among youth from Latvian schools was analysed to study this aspect of the perception of deviant behaviour. Correlations between the drinking habits of youth, the awareness of school youth about the normative regulation of alcohol consumption by minors and the behaviour of parents of youth in allowing alcohol consumption by minors are sought in the analysis of the data. The data were analysed in the dynamics of the four phases of the study. The study results show that the higher the share of adolescents in the sample who consumed alcohol once or more times, the lower the adolescents' confidence that the alcohol consumption prohibition is true, which determines the behaviour of this process as a formally determined deviant behaviour. More than half of parents of adolescents demonstrate a denial of alcohol consumption by youth as socially defined deviant behaviour by permitting minors to consume alcohol or by offering alcohol to minors. The higher the share of adolescents surveyed in the study phase sample, whose parents have given permission to consume or offered alcohol, the lower the share of adolescents convinced that alcohol consumption by minors is prohibited. As a result, the data of the study confirm that the normatively determined regulation of deviant behaviour is not effective in Latvia, and the lack of a unified condemnation of socially determined deviant behaviour is one of the aspects reducing its effectiveness.

Literatūra

- Comasco, E., Berglund, K., Orelund, L., & Nilsson, K.W. (2010). Why Do Adolescents Drink? Motivational Patterns Related to Alcohol Consumption and Alcohol-Related Problems. *Substance Use & Misuse*, 45, 1589 - 1604. DOI: <https://doi.org/10.3109/10826081003690159>
- Douglas, J. D. & Waksler, F. (1982). *The sociology of deviance: An introduction*. Boston, MA: Little, Brown.
- Garcia-Huidobro, D., Doty, J.L., Davis, L., Borowsky, I.W. & Allen, M.L. (2018). For Whom Do Parenting Interventions to Prevent Adolescent Substance Use Work? *Prevention Science*, Vol.19, pp. 570–578. DOI: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11121-017-0853-6>
- Gibbs, J. P. (1981). *Norms, Deviance, and Social control: Conceptual matters*. New York: Elsevier.
- Heckert, A. & Heckert, D. M. (2002). A new typology of deviance: integrating normative and reactivist definitions of deviance, *Deviant Behavior*, 23:5, 449-479, DOI: <https://doi.org/10.1080/016396202320265319>
- Jones, S. C. & Francis, K. L. (2015). Supply of alcohol to underage drinkers: Misperceptions of community norms. *Social science & medicine*, Vol.147, p.158-162, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.10.067>
- Kaynak, Ö., Winters, K.C., Cacciola, J., Kirby, K.C., & Arria, A.M. (2014). Providing alcohol for underage youth: what messages should we be sending parents? *Journal of Studies on Alcohol Drugs*. 75(4):590-605. <https://doi.org/10.15288/jsad.2014.75.590>
- Kuo, P.C., Huang, J.H., Wu, S.C. & Chen, W.J. (2021). Associations of parental and peer cross-substance use with 12–17-year-old adolescents' problematic alcohol use: A parent-child dyadic gender analysis. *Drug and Alcohol Dependence*, Vol. 221 (2021) 108611, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2021.108611>
- Levitt, A., & Cooper, M.L. (2015). Should Parents Allow Their Adolescent Children to Drink at Home? Family Factors as Predictors of Alcohol Involvement Trajectories Over 15 Years. *Journal of Studies on Alcohol Drugs*.76(5):661-70. DOI: <https://doi.org/10.15288/jsad.2015.76.661>
- LR Saeima. (2004). Alkoholisko dzērienu aprites likums. 6. pāns 2. punkts. Rīga: LR Saeima. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88009-alkoholisko-dzerienu-aprites-likums>
- Lynch, S., Styles, B., Dawson, A., Worth, J., Kerr, D. & Lloyd, J. (2013). Talk About Alcohol: an Evaluation of the Alcohol Education Trust's Intervention in Secondary Schools. Slough: NFER., 120 – 136.
- Mahorney, M. & Faina, K.A. (2014). Drift theory. No (sast. Craig), *Defining Deviance. Encyclopedia of Social Deviance vol.2* (223 -224). USA: Sage Publications.
- Mārtinsons, K., Pipere, A. & Kamerāde, D. (2017). *Pētniecība: teorija un prakse*. Latvija: Raka.
- SPKC. (2019). ESPAD 2019 Atkarību izraisīto vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. ISBN 978-9934-514-63-0. Pieejams: https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/data_content/latvijas-skolenu-veselibas-paradumu-petijums-05.10.2020_1.pdf
- Smith, A. & Pollack, H. (1976). Deviance as a Method of Coping. *Crime & Delinquency*, 22, 16 - 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/001112877602200102>
- Smith, M. A. (2021). Social Learning and Addiction. *Behavioural Brain Research*. 398 (2021) 112954. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2020.112954>

Saukuma, 2024. *Alkohola lietošana jauniešu vidū kā sociāli definētas devianatas uzvedības vērtējums sabiedrībā*

- Staff, J. & Maggs, J. L. (2019). Parents Allowing Drinking Is Associated With Adolescents' Heavy Alcohol Use. *Alcoholism: clinical and experimental research*. Vol 44, No 1, 2020: pp 188–195, DOI: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/acer.14224>
- Tittle, C. & Paternoster R. (2000). *Social Deviance and Crime: an Organizational and Theoretical Approach*. Los Angeles, CA: Roxbury.
- Vanherle, R., Hendriks, H. & Beullens, K. (2023). Only for Friends, Definitely Not for Parents: Adolescents' Sharing of Alcohol References on Social Media Features, *Mass Communication and Society*. Vol. 26, no. 1, 47–73. DOI: <https://doi.org/10.1080/15205436.2022.2035767>